

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 10

Засновано у 2013 році

Рівне – 2018

**Ministry of Education and Science of Ukraine
Rivne State University of the Humanities**

**PSYCHOLOGY:
REALITY AND PERSPECTIVES**

Compilation of scientific papers

Issue 10

Founded in 2013

Rivne – 2018

ISSN 2518-7503
УДК 159.9+316.6
П 86

Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 10 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова; ред. кол. : Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова, В. І. Безлюдна. – Рівне : РДГУ, 2018. – 188 с.

Збірник наукових праць «Психологія: реальність і перспективи» включено до Переліку наукових фахових видань України з психології
(на підставі Рішення Атестаційної колегії МОН України від 29 вересня 2016 та Наказу Міністерства освіти і науки України від 07.10.2016, № 1222)

Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ № 18713-7513 Р

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології. Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Заступник головного редактора:

Корчакова Наталія Вікторівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Відповідальний секретар:

Безлюдна Валентина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ:

Максименко Сергій Дмитрович – академік-секретар відділення психології, вікової фізіології дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології імені Г. С. Костюка.

Лєвовицький Тадеуш – доктор гуманістичних наук, професор відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти, ректор Вищої педагогічної школи, м. Варшава (Республіка Польща).

Ягієло Ярослав – доктор хабілітований, професор Академії імені Яна Длугоша, м Ченстохова (Республіка Польща).

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія».

Шугаєва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДКОЛЕГІЇ

Вірна Жанна Петрівна – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Гошовський Ярослав Олександрович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Івашкевич Едуард Зенонович – доктор психологічних наук, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Камінська Ольга Володимирівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Кулаков Руслан Станіславович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Михальчук Наталія Олександрівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету.

Назаревич Вікторія В'ячеславівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Немеш Олена Миколаївна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової і педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Павелків Віталій Романович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики, декан психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри вікової та педагогічної психології, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Упорядники: **проф. Р. В. Павелків, проф. Н. В. Корчакова.**

Науково-бібліографічне редагування: **наукова бібліотека РДГУ**

Рецензент: **Журавльова Лариса Петрівна** – доктор психологічних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України, завідувач кафедри теоретичної психології та психології розвитку Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол № 4 від 27 квітня 2018 року).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

5. Dubrovyna Y. V. *Praktycheskaia psykholohyia obrazovanyia* / Y. V. Dubrovyna. – M., 2004. – 592 s.
6. Lukashevych M. P. *Sotsialna robota: (teoriia i praktyka) : pidruchnyk* / M. P. Lukashevych, T. V. Semyhina. – Kyiv : Karavela, 2009. – 368 s.
7. Ovcharova R. V. *Tekhnolohyy praktycheskoho psykholoha obrazovanyia.* / R. V. Ovcharova. – M. : TTs «Sfera», 2000. – 448 s.
8. Тзылев V. R. *O probleme psykholohycheskoi adaptatsyy shkolnykov* / V. R. Тзылев // *Psykholohycheskaia nauka y obrazovanye.* – 1998. – № 3–4. – S. 31–38.

I. S. Khomych. PHYSIOLOGICAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF CHILD'S SOCIAL ADOPTION TO SCHOOL.

The paper concerns with the analysis of physiological and psychological aspects of child's social adoption to school. Child's readiness to study is determined by his or her physical and psychic development, health, mental and personal development. The author points out that the complex of these factors has the important meaning in researched issue. This study considers the notion of social maturity as child's need in communication with peers, skills to order the own behavior according to child group laws and ability to be a student in the situation of school studying. Teacher's approval has a significant influence on child's need determination in a new social position. Good behavior and achievements at studying construct relations with parents and classmates.

Key words: adoption, socialization, student, studying, development, peers, teacher, parents.

УДК [378.147:159.9-051]:316.46

Н. О. ХУПАВЦЕВА, В. Б. МАКСИМЧУК

**ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ
СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ**

У статті уточнено сутність і структуру лідерських якостей студентів-психологів. Охарактеризовано лідерські якості як сукупність індивідуально-особистісних та соціально-психологічних властивостей особистості, що дозволяють їй виконувати роль лідера у групі. Студентський вік названо сенситивним періодом для формування лідерських якостей. Розглянуто шляхи формування та розвитку лідерських якостей студентів-психологів. Показано, що найбільш сприятливі умови для формування та розвитку лідерських якостей студентів створюються при правильній організації навчального процесу, використанні методу проектів, ігрового методу, тренінгу та активної участі у студентському самоврядуванні.

Ключові слова: лідер, ініціативність, самостійність, самооцінка, лідерські якості, професійна підготовка.

Статья посвящена формированию и развитию лидерских качеств студентов-психологов. Охарактеризованы лидерские качества как совокупность индивидуально-личностных и социально-психологических свойств личности, позволяющие ей выполнять роль лидера в группе. Студенческий возраст назван сенситивным периодом для формирования лидерских качеств. Рассмотрены пути формирования и развития лидерских качеств у студентов-психологов. Показано, что наиболее благоприятные условия для формирования и развития лидерских качеств студентов создаются при правильной организации учебного процесса, использовании метода проектов, игрового метода, тренинга и активного участия в студенческом самоуправлении.

Ключевые слова: лидер, инициативность, самостоятельность, самооценка, лидерские качества, профессиональная подготовка.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство потребує компетентних активних фахівців, здатних швидко й уміло визначати цілі власної діяльності, прогнозувати досягнення, долати труднощі, будувати взаємини з людьми, працювати в команді, тобто повною мірою проявляти свій творчий потенціал і лідерські якості. Лідери, які можуть задавати правильний напрям, забезпечувати колективну діяльність, спонукати людей з цілковитою віддачею до праці, завжди необхідні у всіх галузях та сферах життя. Очевидно, що формування ефективних лідерських якостей необхідно здійснювати цілеспрямовано у процесі професійної підготовки студентів, а особливо студентів-психологів. Психолог у своїй професійній діяльності часто змушений проявляти лідерські якості: бути організатором психологічної просвіти серед колег-педагогів, батьків та учнів, відповідати за якість підготовки різноманітних виховних заходів, згуртовувати навколо себе психологів-однодумців.

Професійна діяльність психолога висуває вимогу щодо високого рівня розвитку лідерства як здатності вести за собою і окремого клієнта, і групу, і організацію в цілому. Специфіка майбутньої професійної діяльності зобов'язує студентів виявляти та розвивати власні лідерські якості. Отож, ще у процесі навчання у вищій школі мають бути створені усі необхідні умови, які б сприяли пізнанню майбутнім психологом власних лідерських якостей, їх розвитку та реалізації в процесі життєдіяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лідерство як феномен суспільних відносин завжди викликало багато суперечностей стосовно своєї природи та було центром наукових досліджень. У низці наукових праць аналізується природа, специфіка, функції та типологія лідерства (Г. Ашин, О. Віханський, В. Гончарова, Н. Жеребова, В. Зацепіна, Л. Зубанова, О. Євтихов, Є. Кудряшова, Р. Кричевський, Т. Мальковська, А. Менегетті, А. Наумов). Наукові аспекти формування якостей лідера розглянуто в працях В. Мерліна, І. Кравченка, С. Походенко, В. Ягоднікова. Розвитку лідерських якостей у системі вищої освіти присвячено праці З. Гапонюк, О. Зоріна, К. Ємелін, Л. Кайдалова, О. Кін, Л. Конишева, Н. Шафеева, Л. Шигапова (у студентів загалом), А. Пільганчук, В. Кузьменко (у майбутніх психологів).

У дослідженнях психолого-педагогічного спрямування наголошується, що прагнення до лідерства варто підтримувати та розвивати, починаючи із середньої ланки освіти, а у вищій школі створювати спеціальні умови його стимулювання (В. Большаков, Т. Вежевич, І. Кон, Р. Кричевський, О. Лозинський, Є. Лук'янчук, Є. Цикаршвілі, Н. Белякова, В. Каширін, Н. Мараховська, О. Маковський, А. Первितська, С. Пільова, М. Пучков, О. Романовський, К. Сергеева, Т. Щеглова). Створення умов для розвитку лідерських якостей і формування соціально активної особистості стали предметом дослідження Д. Алфімової, Л. Локошко, Т. Прохоренко, К. Садохіної, В. Татенко, О. Тихомирової, О. Чорної, В. Ягоднікової та ін. На жаль, до цього часу у вищих навчальних закладах України не склалося чіткої системи розвитку лідерських якостей студентів-психологів. Це визначає необхідність теоретичного обґрунтування проблеми розуміння лідерських якостей студентів та виокремлення детермінуючих чинників їхнього розвитку.

Формулювання цілей статті. Метою статті є уточнення сутності поняття «лідерські якості» та визначення шляхів їх формування й розвитку у студентів-психологів.

Виклад основного матеріалу. У різних теоріях і наукових школах проблема лідерства розглядається по-різному: з позиції задоволення потреби суспільства в управлінні; з точки зору домінування особистості та її впливу на спільноту; як найвища форма влади; як засіб задоволення різноманітних потреб; як складова організації та управління суспільними процесами в малій групі. Лідер (від англ. *leader* – ведучий, керівник) – це людина, яка завдяки своїм особистісним рисам має переважний вплив на колектив. Так, В. Зацепін визначає лідера як людину, яка свідомо і активно веде інших до досягнення певної мети. За визначенням Н. Жеребової, лідер є представником малої групи, який висувається в результаті взаємодії її членів, або організує навколо себе групу при відповідності його норм і ціннісних орієнтацій з груповими, і організовує та керує цією групою задля досягнення групових цілей. Лідер – це новатор та ентузіаст. Він надихає, довіряє, працює згідно своїх цілей, покладається на людей, використовує емоції, дає імпульс руху, а основа його дій –

бачення. Н. Вербицька зазначає, що лідер володіє картиною майбутнього і надихає інших на пошук шляхів перетворення цього образу в реальність [7]. Лідер не обов'язково повинен ясно бачити шлях вперед, однак він зобов'язаний відчувати напрямок, направляти оточуючих, справжній лідер повинен не тільки керувати, а й зберігати єдність команди, підтримувати на високому рівні її моральний дух та виявляти турботу до кожного в команді [2]. У психології існують різні класифікації лідерів: за змістом діяльності – лідер-натхненник і лідер-виконавець; за характером діяльності – лідер універсальний і лідер ситуативний; за спрямованістю діяльності – лідер емоційний і лідер діловий.

Цікавий підхід до розподілу типу лідерів на активних та інтелектуальних. За визначенням І. Адізеса, активний тип лідера впливає на групу за допомогою сили його особистості. Лідери студентських рад є прикладами активних лідерів. Інтелектуальний тип лідера, навпаки, впливає на групу за допомогою його знань та ідей. Студентська молодь, обдарована в будь-якій із галузей навчання, має потенційні можливості зайняти лідерську позицію [1]. Лідер здійснює найбільший психологічний вплив на групу загалом і окремих її членів, коли виконує роль координатора та організатора групових справ. Однак, сучасний соціум розглядає лідера як активну, віддану своїй справі, високо інтелектуальну людину, яка здатна не тільки відходити від стереотипів у процесі власної діяльності та знаходити нетривіальні нові рішення для вирішення соціальних завдань, а й брати на себе відповідальність за наслідки важливих рішень, здатна стати виразником ідейних переконань, що імпонували б більшості представників соціальної групи, тобто здатна взяти на себе виконання функції духовного ідеалу певної спільноти, здатна змінити сучасність та створити нове майбутнє. Лідером здатен стати лише той індивід, який не боїться переосмислювати та вносити раціональні зміни в уже усталені принципи моралі та соціальні норми, при цьому виражаючи повагу до традиційних засад своєї спільноти.

Становлення індивіда як лідера залежить від лідерських якостей та вміння їх ефективно використовувати у різних життєвих обставинах. Лідерські якості, як зазначає М. Кіпніс, – це відносно стабільні й пов'язані між собою утворення особистісних характеристик, які забезпечують закономірності лідерства в різноманітних групових та організаційних ситуаціях і охоплюють характер, темперамент, мотиви, розумові здібності, вміння, знання й досвід особистості [5]. Н. Мараховська, Н. Семченко визначають лідерські якості як сукупність характеристик особистості, що допомагають їй займати позицію лідера в групі, виявляються в організаторських здібностях, умінні суттєво впливати на поведінку й настрій людей, бути прикладом для наслідування [8]. С. Заккаро пов'язує ядро лідерських якостей особистості з розвитком «соціального інтелекту», до складу якого входять такі характеристики, як соціальна свідомість, соціальна пильність, самоконтроль, адекватне реагування на ситуацію та соціальне оточення [4]. Лідерські якості особистості – це риси, які забезпечують здатність виділитися в конкретній справі й приймати відповідальні рішення в значущих ситуаціях; використовувати інноваційні підходи для розв'язання проблеми; успішно впливати на послідовників у напрямі досягнення спільних цілей; створювати позитивну соціально-психологічну атмосферу в колективі. Тобто, ефективне лідерство забезпечується наявністю в особистості лідерських якостей – індивідуально-особистісних і соціально-психологічних особливостей особистості, що впливають на групу і сприяють досягненню мети.

Відомо, що студентський вік є сензитивним для формування лідерських якостей в силу своїх психічних особливостей, оскільки в юнацькому віці починається процес життєвого і професійного самовизначення людини, з'являється потреба в суспільно корисній діяльності, формуються переконання, почуття обов'язку і відповідальності, досягають певного рівня розвитку такі вольові якості, як самостійність, ініціативність, наполегливість та ін. [1; 8]. Достатньо змістовно обґрунтував перелік лідерських якостей М. Рожков. За автором, до переліку таких якостей входять: спроможність управляти собою, повною мірою використовувати свій час, енергію, вміння долати труднощі, виходити зі стресових ситуацій; наявність чітких цілей, розуміння реальності поставлених цілей та оцінка просування до них; вміння вирішувати проблеми, виокремлювати головне та другорядне, оцінювати варіанти,

прогнозувати наслідки, оцінювати і розподіляти ресурси; творчий підхід до вирішення управлінських задач, вміння генерувати ідеї, готовність до нововведень; знання особливостей організаторської та організаційної діяльності, вміння керувати людьми, мотивувати і стимулювати їх до роботи, вміння працювати з групою, наявність специфічних організаторських якостей особистості [9]. Дж. Адаір визначає такий «еталонний набір» лідерських якостей студентів-психологів: ентузіазм, цілісність, впевненість у собі, стійкість характеру, справедливість, сердечність та скромність [1]. Р. Фрейджер, Д. Фейдімен називають такі лідерські якості сучасного фахівця: цілісність, енергія, стійкість до стресу, самовпевненість, внутрішній локус контролю, емоційна зрілість, мотивація до влади, орієнтація на досягнення успіху та потреба в афіляції [7].

Серед якостей ефективного лідера американські вчені Дж. Каузес та Б. Познер виокремлюють чотири системоутворювальні: чесність, вміння прогнозувати, здатність надихати та компетентність. Проте, щоб стати лідером, необхідно досягти певного рівня культури, освіченості, професіоналізму, життєвого досвіду та внутрішньої зрілості. В основі цього – постійна робота над собою, розвиток власного потенціалу. Вважається, що лідера не можна створити, бо він створює себе сам [6]. Однак, як показали численні дослідження, «універсального», на всі випадки, набору лідерських якостей не існує. На послідовників впливають не якості, а справи і вчинки лідера. Особистісні та ділові якості лідера також мають далеко не останнє значення і, будучи забезпеченням діяльності, багато в чому зумовлюють її результативність. Отож, успішність лідера залежить від його здатності проявити потрібні якості у відповідних ситуаціях [2; 8].

У розробленій О. Євтіховим трьохрівневій моделі лідерських якостей, перший рівень – індивідуальний, представлений індивідуально-особистісними характеристиками людини, що визначають її лідерську Я-концепцію. Другий рівень – лідерської внутрішньогрупової взаємодії, включає соціально-психологічні та організаційно-управлінські якості, які реалізуються в процесі взаємодії з іншими членами групи. Третій рівень – актуально-лідерський, поєднує в собі якості і властивості, якими наділяє лідера група [4].

У структурі лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів виділяють індивідуально-особистісний, мотиваційний, соціально-психологічний, індивідуально-комунікативний та організаторський компоненти [1]. Існують різні підходи до виокремлення ефективних лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів, але більшість авторів виділяють такі: активність, ініціативність, товариськість, вміння слухати співрозмовника, рішучість, готовність до самостійного виконання завдань, впевненість у собі, цілеспрямованість, наполегливість, потреба успіху, креативність, здатність активно впливати на інших, вміння говорити, вміння розуміти емоційний стан людини, здатність до організаторської роботи, організаторська проникливість, чесність і порядність у стосунках, відповідальність, комунікативність, готовність до ризику, вміння управляти собою, наявність сили волі, здатність до емпатії, інтелектуальна лабільність, вміння розв'язувати конфлікти, стресостійкість, вміння приймати відповідальні рішення в будь-яких ситуаціях, адекватна самооцінка, самовладання та розвиток рефлексії.

Отже, під лідерськими якостями студентів вищих навчальних закладів розуміють сукупність стійких характеристик особистості, які забезпечують ефективність діяльності та допомагають особистості займати позицію лідера в групі, виявляються в організаторських здібностях, умінні суттєво впливати на поведінку й настрій людей, бути прикладом для наслідування. Л. Казанцева, Є. Жигарева у своєму дослідженні визначають лідерські якості студентів як динамічне професійно-особистісне утворення, яке має бути сформоване в процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі та включає наступні компетенції: індивідуально-лідерську як здатність реалізувати природні задатки лідера, вміння презентувати себе і мобілізувати свій індивідуальний потенціал; управлінсько-лідерську як здатність впливати на інших людей, вміння ставити цілі і визначати шляхи їх досягнення у сфері внутрішньо-групових, емоційних відносин; комунікативно-прогностичну як здатність будувати продуктивні ділові та емоційні взаємини, реалізувати власний лідерський потенціал і потенціал інших [1; 2].

Слід також звернути увагу на умови, яких повинен дотримуватися, як уважає А. Дяків, офіційний лідер (наприклад, староста студентської групи) для регулювання стосунків у групі загалом: використовувати добре організовану цікаву справу, щоб залучати всіх студентів у ділові стосунки; урахувати стосунки в кожній мікрогрупі, сприяти збагаченню та зміцненню зв'язків між ними; в оцінках товаришів бути справедливим, об'єктивним, не протиставляти мікрогрупи одна одній, не підтримувати суперництво, конкуренцію між ними; уміти прогнозувати соціально-психологічні наслідки тих чи тих спільних справ [3]. Стає очевидним, що студент, який займає позицію лідера чи претендує на неї, має володіти певним набором особистісних якостей, серед яких вочевидь можна виділити: соціальну компетентність, довіру до себе, внутрішню свободу, самоконтроль, гнучкість мислення, здатність до роботи в групі, ініціативність та багато інших.

Аналіз лідерських якостей студентів, їх компонентів, потреба у формуванні компетентних, конкурентноспроможних фахівців зумовлює пошук дієвих методів, які сприятимуть формуванню та розвитку професійно важливих якостей особистості, у тому числі й лідерських. У навчальній діяльності формування лідерських якостей відбувається під час упровадження саме творчих, нестандартних, інноваційних методів навчання, які характеризуються низкою особливостей, серед яких можна виділити: суб'єктивний характер взаємовідносин між студентами та викладачем на основах співробітництва; діалогічний, проблемний стиль викладання; демократичний стиль взаємовідносин; використання переважно групових форм організації освітнього процесу; використання проблемно-пошукових, дослідницьких методів навчання; створення ситуації успіху у навчанні, забезпечення психологічного комфорту; реалізація принципу селективності (вибору) у навчанні. Ці особливості створюють передумови для формування аналітичного, творчого мислення, мотивують до самовдосконалення, самореалізації, розвитку особистісного потенціалу студентів, формуванню їх власної позиції та вміння обґрунтовувати і відстоювати свою думку, погляди, що у подальшому може стати підґрунтям для розвитку лідерських якостей.

Упровадження методів, в основі яких лежить інтерактивна модель навчання, а саме методу проєктів, ігрового методу, тренінгу, впливає на розвиток вмінь роботи в групі, колективної взаємодії, відповідальності за її результат, управління обговоренням, самостійності прийняття рішення, лідерських якостей тощо. Виконання вправ із застосування студентами низки умінь сприяють розвитку інтегративно-діяльнісного та спрямовально-діяльнісного компонентів лідерських якостей [7]. Одним із найбільш ефективних засобів актуалізації та розвитку лідерських якостей студентів-психологів є соціально-психологічний тренінг. Метою тренінгу є розширення уявлень про лідерство як способи організації та управління малою групою, активізація лідерського потенціалу як сукупності умінь самоуправління і управління іншими людьми. У процесі тренінгу учасникам дається можливість побачити зі сторони свої лідерські схильності (потенціал), відчути переваги і труднощі лідерських позицій, визначити для себе свої сильні і слабкі сторони щодо лідерства в тих чи інших ситуаціях, оволодіти техніками лідерського впливу та згуртування групи, розвинути лідерські вміння [4].

Науковці виділяють види діяльності, які максимально сприятливі для розвитку лідерських якостей: навчальна діяльність (індивідуальна, групова, колективна); конкурсна діяльність (участь у конкурсах, змаганнях); дослідницько-пошукова діяльність (участь у конференціях, тренінгах, проєктах, програмах); проєктивна діяльність (розробка та захист індивідуальних і колективних справ); громадська діяльність (волонтерський рух, участь у роботі органів самоврядування, в молодіжній організації, асоціаціях); представницька діяльність (уміння належно презентувати себе, групу однолітків, молодіжну організацію) [2; 5; 8]. Роботу зі збагачення лідерського досвіду студентів науковці пропонують здійснювати за двома напрямками: організація і проведення групових, факультетських і вузівських заходів та участь у студентських науково-практичних конференціях – публічна самопрезентація [3].

Успішному становленню лідерської позиції студентів-психологів сприяє активна участь у студентському самоврядуванні, що являє собою самостійну громадську діяльність студентів з реалізації функцій управління закладом вищої освіти. Система студентського самоврядування – це практична школа лідерства, середовище виховання гами особистісних якостей, необхідних кожному студенту-психологу в його подальшій професійній діяльності.

Формування та розвиток лідерських якостей студентів-психологів забезпечується завдяки: мотиваційно-ціннісному спрямуванню студента на успішну професійну діяльність за допомогою актуалізації позитивного досвіду досягнень і почуття успіху в спеціально змодельованих ситуаціях; забезпеченню засвоєння студентом системи практично-орієнтованих, інтегрованих знань про феномен лідерства на основі пізнавальної активізації і критичної інтерпретації ними навчального матеріалу; застосуванню різноманітних технологій, спрямованих на формування у студента прикладних лідерських умінь; формуванню сукупності інтегрованих знань, умінь і навичок, спрямованих на розвиток лідерських якостей на основі тренінгових вправ [7].

Таким чином, підготовка студентів-психологів повинна бути спрямована на підвищення рівня не тільки їх професійної, але й соціальної компетентності та розвиток лідерських якостей.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Формування лідерських якостей – це процес і результат розвитку внутрішньої структури, тобто психологічної організації особистості в єдності їх прояву з персональною організаторською та комунікативною готовністю до зовнішнього керівництва. Лідерські якості студентів-психологів змінюються під час навчання у вузі під впливом певних обставин та індивідуальних особливостей. Формуючи лідерські якості майбутніх фахівців, необхідно розглядати студентів як учасників навчально-виховного процесу, суб'єктів пізнання й діяльності, носіїв перетворювальної активності.

Розвиток лідерських якостей можливий за умови залучення студентів до різних видів соціально значимої діяльності. Тому ефективне формування та розвиток лідерських якостей студентів-психологів може бути реалізовано в навчальній діяльності у процесі вирішення навчальних завдань, у науковій роботі через участь у різних наукових студентських товариствах, виступах на науково-практичних конференціях, тренінгах, у позанавчальний час через громадську діяльність (волонтерський рух, участь у роботі студентського самоврядування, в молодіжних організаціях тощо).

Для подальших науково-практичних досліджень відкритими залишаються питання визначення рівня сформованості лідерських якостей у студентів-психологів.

Список використаних джерел

1. Адизес И. К. Развитие лидеров: как понять свой стиль управления и эффективно общаться с носителями иных стилей / И. К. Адизес ; пер.с англ. – 3-е изд. – М. : Альпина Паблишер, 2012. – 259 с.
2. Головешко Б. Р. Про деякі проблеми розвитку лідерських якостей у студентів вищих навчальних закладів / Б. Р. Головешко // Вестник НТУ «ХПИ»: сб. науч. работ НТУ «ХПИ»: Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – 2012. – № 32. – С. 89–96.
3. Дяків А. А. Виховання лідера / А. А. Дяків. – Київ : Наук. думка, 2011. – 231 с.
4. Евтихов О. В. Тренинг лидерства : монография / О. В. Евтихов. – СПб. : Речь, 2007. – 256 с.
5. Кипнис М. Ш. Тренинг лидерства / М. Ш. Кипнис. – 2-е изд. – М. : Ось-89, 2006. – 144 с.
6. Мармаза О. І. Ефективне лідерство як інструмент стратегічного управління / О. І. Мармаза // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2013. – Вип. 29. – С. 289–297.
7. Осокин Р. В. Феномен лидерства. Первый среди равных / Р. В. Осокин, Н. С. Носова. – М. : Гросс Медия : РОСБУХ, 2008. – 200 с.

8. Психология лидерства : хрестоматия / сост. К. В. Сельченко. – Минск : Харвест, 2004. – 368 с.
9. Рожков М. И. Теория и практика развития самоуправления в ученических коллективах / М. И. Рожков. – М., 1990. – 144 с.

References

1. Adizes I. K. Razvitie liderov: kak ponjat' svoj stil' upravlenija i jeffektivno obschat'sja s nositeljami inyh stilej / I. K. Adizes; per.sangl. – 3-e izd. – M. : Al'pina Pablsher, 2012. – 259 s.
2. Goloveshko B. R. Pro dejaki problemi rozvitku liders'kih jakostej u studentiv vishhih navchal'nih zakladiv / B. R. Goloveshko // Vestnik NTU «HPI» : sb. nauch. rabot NTU «HPI» : Problemi ta perspektivi formuvannja nacional'noi gumanitarno-tehnichnoi eliti. – 2012. – № 32. – S. 89–96.
3. Djakiv A. A. Vihovannja lidera / A. A. Djakiv. – Kyiv : Nauk. dumka, 2011. – 231 s.
4. Evtihov O. V. Trening liderstva : monografi. – SPb. : Rech', 2007. – 256 s.
5. Kipnis M. Sh. Trening liderstva / M. Sh. Kipnis. – 2-e izd. – M. : Os'-89, 2006. – 144 s.
6. Marmaza O. I. Efektivne liderstvo jak instrument strategichnogo upravlinnja / O. I. Marmaza // Pedagogika formuvannja tvorchoi osobistosti u vishhij i zagal'noosvitnij shkolah. – 2013. – Vip. 29. – S. 289–297.
7. Osokin R. V. Fenomen liderstva. Pervyj sredi ravnyh / R. V. Osokin, N. S. Nosova. – M. : Gross Medija : ROSBUH, 2008. – 200 s.
8. Psihologija liderstva: Hrestomatija / sost. K. V. Sel'chenok. – Minsk : Harvest, 2004. – 368 s.
9. Rozhkov M. I. Teorija i praktika razvitija samoupravlenija v uchenicheskikh kollektivah / M. I. Rozhkov. – M., 1990. – 144 s.

N. O. Hupavtseva, V. B. Maksimchuck THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE LEADERSHIP QUALITIES OF PSYCHOLOGY STUDENTS.

The essence and structure of the leadership qualities of psychology students are elaborated in the article. These qualities are characterized as the totality of individual-personal and social-psychological qualities of a personality that give him/her the possibility to play the part of a leader in the group. Activity, initiativity, amicability, the ability to listen to an interlocutor, resoluteness, readiness for independent fulfilment of tasks, self-confidence, purposefulness, a need for success, creativity, striving for self-realization and self-confirmation, the ability to have an influence on others and readiness for a risk are ascribed to leadership qualities.

The age of students is named the sensitive period of the formation of leadership qualities. The ways of the formation and development of the leadership qualities are also studied. It is shown that the most favourable terms for the formation and development of the leadership qualities of students of psychology are created in the conditions of the right organization of educational process, of the use of the methods of projects and plays, of training and of active participation in self-governing of students.

The effective formation and development of leadership qualities may be realized in educational activity in the process of fulfilment of instructional tasks, in the scientific work through the participation in different scientific societies of students, by means of making reports at scientific and practical conferences, with the aid of training, and through the social work. The development of the leadership qualities is possible on condition that students should be involved in the activity of social significance.

Key words: *a leader, initiativity, endependence, self-appraisal, leadership qualities, professional training.*

З М І С Т

Павелків Р. В., Василюк В. М., Юдкіна Х. В. Змістовий аналіз дефініції «емоційне вигорання в спорті».....	5
Вірна Ж. П., Повар К. О. Статеворольова ідентифікація як чинник психологічного благополуччя сімейного подружжя.....	12
Артемова О. І., Дружиніна І. А. Креативність як запорука професіоналізму ведучого тренінгових груп.....	18
Березюк Т. П. Методологія комплексного психологічного дослідження проблеми формування професійно-особистісного становлення майбутніх менеджерів в умовах ВНЗ.....	24
Бігунов Д. О. Мовленнєва поведінка особистості: комунікативні стратегії та тактики.....	31
Гаврилюк Н. П. Вплив типів сімейного виховання на психоемоційний стан дитини.....	37
Грицюк І. М., Сидорук І. М. Теоретико-методологічні передумови нейротеології: особливості мозку та поведінки релігійної людини.....	45
Замелюк М. І., Магдисюк Л. І., Ольхова Н. В. Арт-терапія як засіб творчої самореалізації особистості.....	50
Іванюта О. В. Психолого-педагогічні аспекти формування авторитету викладача.....	57
Іванюта О. В. Особливості розвитку змістовних компонентів візуального мислення підлітків.....	63
Клочек Л. В. Психологічна програма оптимізації розвитку соціальної справедливості у педагогічній взаємодії.....	70
Корчакова Н. В. Стимулювання просоціальних тенденцій особистості у періоди дитинства та підлітковості.....	78
Коць М. О., Ятчук Т. М. Особливості психологічної корекції емоційно-вольової сфери дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.....	85
Крижановська З. Ю., Новосад Т. В. Психологічні відмінності в самореалізації підлітків міста та села.....	90
Литвин Н. І., Борецька О. В., Сойко О. В. Комплексна психолого-педагогічна реабілітація дітей з особливими потребами засобами сенсорної інтеграції.....	94
Магдисюк Л. І., Павлова Б. В. Особливості застосування судово-психологічної експертизи у судочинстві.....	100
Оксентюк Н. В. Проблема психічного здоров'я: європейський досвід.....	106
Осьмак Л. П., Безлюдна В. І. Розвиток соціальних здібностей у середньому та старшому підлітковому віці.....	113
Павелків В. Р. Психологічні основи мінімізації деструктивних проявів агресії у підлітковому віці.....	120
Панасюк В. М. Корекція агресивних поведінкових конструкцій у підлітковому віці: теоретичний аспект.....	126
Рудюк О. В. Типологічні особливості особистісної структури безробітних.....	133
Ставицький О. О., Ставицька О. Г. Психологічний аналіз соціальної установки до інвалідизованих людей в демографічній площині.....	140

Федоренко Р. П. Аналіз психологічних особливостей подружньої зради на різних стадіях функціонування сім'ї.....	146
Хомич І. С. Фізіологічні і психологічні аспекти соціальної адаптації дитини до школи.....	152
Хупавцева Н. О., Максимчук В. Б. Формування і розвиток лідерських якостей студентів-психологів.....	158
Щедріна М. М. Соціально-психологічний супровід студента у період адаптації до навчання у ВУЗі.....	165
Яницька О. Ю., Іванюта О. В., Динаміка формування та розвитку операціональних характеристик візуального мислення в підлітковому віці.....	170
Яницька О. Ю. Взаємозв'язок різних видів мислення як психологічна проблема.....	177
Відомості про авторів	182

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 10

Упорядники:

проф. Павелків Р. В., проф. Корчакова Н. В.

Науково-бібліографічне редагування:

наукова бібліотека РДГУ

П - 86 **Психологія: реальність і перспективи:** зб. наук. пр. Вип. 10 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова ; ред. кол. : Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова, В. І. Безлюдна. – Рівне : РДГУ, 2018. – 188 с.

УДК 159.9+316.6

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2018

Підписано до друку 28.05.2018 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний. Гарнітура "Times New Roman". Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 21,86. Наклад 300. Зам. № 38.

Надруковано в друкарні видавництва «Волинські обереги».
м. Рівне, вул.16 Липня, 38;тел./факс (0362) 62-03-97
e-mail:oberegi97@ukr.net
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
ДК №270 від 07.12.2000 р.